

L'ataca

Edouard MOULIA (1889-1939, Ortès) *Lou matricule 1628*

Que vam atacar **tà'nlàra**¹. Aquerò que vòu díser que vam partir tots amassas, en bèth còp, de cap taus Alemands ; amassas qu'ei ua façon de **devisar**², pr'amor ne vòu pas díser **hèras**³. Que damoram **tot dòi**⁴ ueit d'aplomb sus

5 trenta qui èram en arribant !

Lo hum agre que'ns crama lo nas. Los **eslambrecs**⁵ que's tòcan. La tèrra que **tremola**⁶ devath la herralha e que s'**esboneish**⁷. Los blaçats que cridan ajuda... Los vius que s'esplan esmudits...

10 - Maman ! ç'apèra aqueth praube blu deu darrèr renfòrt, **ajacat**⁸ dens dus pams de **hanga**⁹.

N'ei pas solament tocat enlòc e que **brama**¹⁰... qu'ei joenòt... que pensa aus de casa...

- E saps, ce ditz un aute en plorant, s'i damori aqueste còp,

15 n'ac escrivis pas a la Maria. Averteish meilèu lo **parrenh**¹¹... que l'ac diserà com cau... **a plasers**¹²...

- Aquera crotz... **aci**¹³... e l'enviaràs tà la mair... tu... **se t'ac viras**¹⁴ ?

La mort que **cossira**¹⁵. Dens cinc minutas que vam partir...

20 E los pòrtasfulhas que sòrten de las pòchas. E que **ns'i hèm**¹⁶ tots **a mei har**¹⁷ de **potiquejar**¹⁸ papèrs, e imatges, e fotòs... Au mens, la darrèra pensada serà tad aqueths dus **nenès**¹⁹ aimats... tà las mamàs **qui's crudanhan de chepics**²⁰... tau vielh pair... tà las sòrs... tà las hemblas...

25 E **mantruns**²¹ que **sonsan**²² adara... que ploran shens vergonha. Perqué vergonha ? Qu'èm tots parièrs...

Tres segondas... duas... ua... Dens lo hum estofant e la **batsarra**²³ de l'**in.hèrn**²⁴ carcat de herralha qui s'**esbrighalha**²⁵, au miei deus crits deus **michèrs**²⁶ qui

30 apèran, que partim.

- *Objectif : la tranchée brune.[tranchée allemande]*

Qu'avem shishanta mètres a har. Qu'èm **pachòcs**²⁷, e **dehèt**²⁸. A fòrça de prestir la hanga, lo sòu que'ns pareish com ua **arròca**²⁹...

35 Ha ! aqueths shishanta mètres a har ! Quin son longs ! Au cap de vint pas, sus cent qui'ns vedèm, que n'i a dejà la mieitat a tèrra, traucats, crebats, esbrighalhats !

Que contunham, totun, los auts, esquia baisha, com qui s'aten a... Que hèm mei viste, per'mor que sabem que

40 mensh de temps que'ns calerà **aparar**³⁰. E quin nse van arcuelher acerà ? E quin son hèitas las trencadas ? E **se ns'escadem**³¹ sus un **capdèt**³² viu, baioneta en l'èr, que'ns van **empalar com limacs**³³ ?

Sus shishanta mètres, òc, tot aquerò e dehèt mei que'ns

45 passa peu cap.

Que i èm juste... Que i èm... Ua vintena a penas... Que vau sautar tau hons de la trencada. Un Prussien que i ei acropit, fesilh dret. Quan me ved, qu'ei estranglat... Que'm larga totun un còp de fesilh e que crei que la bala que m'a

50 passat enter las camas... Que **devari**³⁴... Que'm crida :

- *Pitié !... Kam'rad... Klein... Klein... Famill' !*

E, dus dits de la man dreita que's lhèvan de cap a jo a hautor de nas.

- *Famill... famill !... ce s'esganurra*³⁵ l'òmi en

55 m'amuishant los dits. Qu'ei comprés : **que n'a dus de familha**³⁶... E'u vau tuar ?...

Non, ne'u vau pas tuar. Que l'aidi a lhevà's. Que devina qu'ei sauvat. Los sons uelhs que ploran los mercés qui ne compreni pas...

60 Pas longtemps, per'mor lo petit Frèisho qui a podut eth tanben devarar shens **miscap**³⁷, que pareish au **viraplec**³⁸ de la trencada, mieitat hòu, se n'ei pas tot a fèit. Eth, qui n'auré jamei hèit deu mau a ua mosca, qu'ei adara com **arraujós**³⁹. La malícia **que l'a lo dessús**⁴⁰, que crida, los

65 uelhs **hissants**⁴¹ : lo huec de la batsarra que l'a hèit pèrder l'**escot**⁴²... Quan ved lo Prussien dret au ras de jo, **que ve'u part de cap**⁴³, la baioneta dejà roja de sang... Que'u trauca ! Parièr m'auré sagnat a jo se ne l'aví aperat peu son nom !

70 - E...è...è ç'a hèit l'òmi en se plegant en dus.

A ! Aqueths **segots**⁴⁴, aqueths sospirs d'un òmi traucat de part en part... Aqueth pè suu vente tà poder tirar ua baioneta plantada dinc au **manjo**⁴⁵ e qui s'ei gahada a las **pelhas**⁴⁶ ! Brrr...

75 Mon Diu , totun ! Quin ns'an hèits vàder maishants !...Qu'ei la guèrra...

¹ tout à l'heure

² parler

³ nombreux

⁴ à peine

⁵ éclair

⁶ tremble

⁷ s'écroule, s'effondre

⁸ allongé

⁹ boue

¹⁰ pleure en criant

¹¹ forme francisée de

pairin, parrain

¹² tranquillement

¹³ ici, ací

¹⁴ si tu t'en sors

¹⁵ prend en passant

¹⁶ nous nous évertuons

¹⁷ « à qui mieux mieux

¹⁸ embrasser

¹⁹ bébés, jeunes enfants

²⁰ qui se font du mauvais

sang

²¹ plusieurs

²² reniflent

²³ bagarre

²⁴ l'enfer

²⁵ se brise

²⁶ malades

²⁷ lourdaut

²⁸ et pas qu'un peu !

²⁹ rocher

³⁰ subir, encaisser

³¹ si nous tombons

³² cadet, homme

(péjoratif)

³³ embrocher comme

des limaces

³⁴ je descends

³⁵ s'égosille

³⁶ qui a deux enfants

³⁷ ennui, problème

³⁸ virage

³⁹ enragé

⁴⁰ le domine, l'emporte

⁴¹ hagards

⁴² entendement, raison

⁴³ il s'élance vers lui

⁴⁴ secousses,

soubresauts

⁴⁵ manche

⁴⁶ vêtements

L'autor, lo libe e lo tèxte

Edouard MOULIA qu'èra hilh d'Ortès, gessit d'ua familha d'imprimaires. Que perseguí e qu'enhortí lo cabau familiau. Com los sons davancèrs, qu'estó a l'encòp imprimaire e jornalista. Qu'avè lo calam esberit, que sabè trufà's e nhacar quan calè. Qu'escrivó donc hèra en bearnés e en francés sustot en lo son jornau bilingüe *Lou fran debis/ Le franc parler* e en la revista *Reclams*. Que signava *Yantet*, qu'escrivó pèças de teatre mes la soa òbra màger qu'estó *Lou matricule 1628 pendent la guèrra* qui's decidè a escrìver un còp tornat de la gran batsarra.

En ua lenga rica, sabrosa e escricada, que ditz l'in.hèrn de las trencadas. Au briu deu son raconte que'ns ditz totas las benalejas qui a viscut. De quan en quan, quan a mancat de's har tuar que ditz « *Merci, mon Dieu !* ». Qu'ei quasi un miracle de que sia tornat shens tròp de mau çò qui n'estó pas lo cas de mantuns amics tuats o blaçats... Qu'avó totun los pès gelats mes que'n guarí.

En aqueste tèxte qui pareishó en la revista *Per Noste* que destacam tres parts :

- L.1 dinc a L.15 : la preparacion tà l'ataca
- L.16 dinc a L.27 : l'ataca
- L.28 dinc a la fin : drama en *la tranchée brune*

Petit comentari : las ideas màgers

1 – L'in.hèrn de las trencadas :

- lo traumatisme deus praubes peluts qui's preparan tà atacar, conscients qu'aqueste còp e's van lhèu har tuar : *que cridan ajuda (...) esmudits (...) que brama (...) s'i demori (...) la mort que cossira (...) la darrèra pensada (...) que sonsan (...) que ploran shens vergonha...*
- l'ataca murtrèra : sus cent qui'ns vedèm, que n'i a dejà la mieitat a tèrra, traucats, crebats, esbrighalhats !
- la orros de la batalha : *que'ns van empalar com limacs (...) la baioneta roja de sang (...) que'u trauca (...) parièr que m'auré sagnat a jo (...) un òmi traucat de part en part (...) baioneta plantada dinc au manjo*

Conclusion : Edouard Moulia qu'a trobat los mots entà'ns har víver aqueras atacas esvarjantas.

2 – Dròlla de guèrra :

- los sordats que'n van de cap tà l'enemic qui'us alinha dab fusilhs e fusilhs mitralhaders. Hèras que cadèn. Au començar deu libe, au parat de la purmèra ataca, Edouard Moulia que ditz quin los sordats e son frustrats de's har tirar com lapins shens poder defende's e shens aver nat contact físic dab l'enemic.
- los blaçats que son abandonats. Qu'agonizan òras e òras, que cridan, que demandan ajuda e lo mei sovent que's moreishen, abandonats.
- aqueste còp la companhia que van avançar d'un centenat de mètres... mes parièr l'endèdia que van aver las tornas e que calerà arrecular !

Conclusion : en léger aqueth testimoniatge sus las atacas frontaus que comprenem perquè las pèrtas umanas estón tarriblas !

3 – L'ahida deus peluts :

- que's cau brempar quin, au darrèr de la deshèita de 1870, estó ahuegat a l'escòla mes tanben a la glèisa lo sentiment de revenja.
- aqueths combats qu'ahiscan los sordats e la loa haina de cap aus Prussians.
- entà que demoren motivats, los peluts qu'avèn tot dia lor racion de vin : ¼ litre en 1914 dinc a 1 litre sancer en 1916 ! Qu'avèn donc vin en abonde mes tanben aiga de vita (miei veirat per dia !). e atau, sordats que partivan a l'ataca briacs ! Ací lo Frèisho *mieitat hòu (...) com arraujós (...) uelhs hissants...* qu'avè lhèu chucat tà's dar drin de coratge ?
- lo joen sordat (L. 6 e 7), lo praube, qu'ei vertadèrament partvirat. Que'ns hè pensar aus peluts qui non suportèn pas aqueth in.hèrn, qui vadón hòus e qui fenín a l'asile...

Totun, dens l'ensemble, los sordats que guardèn l'ahida. Mes, en cas, au briu deus ans, las autoritats militaras qu'aumentèn la racion de vin ! Que s'i lei articles e estudis qui disen qu'ei mercés au vin que la França e ganhè la guèrra... Mes malaia ! Pr'amor d'aquera practica, un còp tornats a casa, no's podón pas passar de pintar e daubuns qu'estón alcoolics vertadèrs.

Tà clavar : lo libe d'Edouard Moulia qu'ei donc deus preciós. Que l'escrivó en gascon qui èra la lenga naturau deu sordats deu parçan. Que balha mei de fòrça e d'autenticitat au son raconte e qu'amuisha, si ac calè enquièra, que la lenga mairau deus peluts nostes èra l'occitan e mei generaument, segon las regions, lo basco, lo breton, lo còrse...